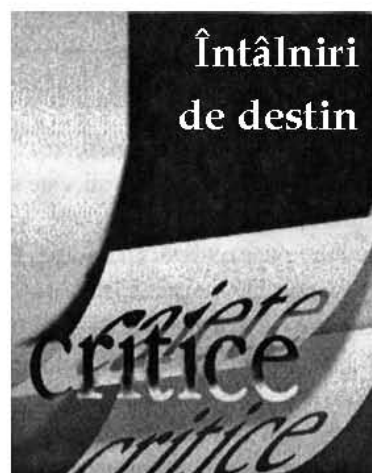

Alexandru
ZUB

Marin Sorescu – o secvență ieșeană

Abstract

I met M. Sorescu after December 1989, but somehow our paths had already crossed in the 1950's. His decision to use, in his writings, the events that took place in Iasi and Putna in 1957 seems very significant to me. We can say that he attempted to describe the picture of an age when the opportunity of any socio-political change was subverted methodically by the authorities, thus generating confusions and ambiguities difficult to estimate now.

Key-words: M. Sorescu, literature, biography, the Iasi period, fiction.

Nu de mult, la finele lunii februarie, trebuia să particip la *Zilele Marin Sorescu*, invitat fiind de municipalitatea Craiovei, pe temeiul unei propuneri făcute de criticul Eugen Simion¹. Spre marele meu regret, n-am putut da curs invitației, dar caut să spun cumva în scris ceea ce, în esență, aș fi rostit acolo pe seama personalității omagiate, chiar dacă nu pot invoca un interes profesional sau o competență în materie. O fac totuși, fiindcă un crâmpeli din biografia noastră ne-a pus alături, la Iași, pe la mijlocul anilor cincizeci, reflectându-se apoi în opera scriitorului.

Iată contextul. Eu veneam din nordul Moldovei, la câteva luni numai după moartea lui Stalin, într-un oraș ce purta, vizibile, încă atâtea răni produse de război. El venea dintr-un sat oltenesc, în 1955, când același eveniment a făcut posibilă o primă reuniune la nivel înalt (Geneva), cu unele urmări pozitive și pentru noi². Cu toate

astea, nu știu să ne fi întâlnit, față către față, în cei doi ani (ultimii pentru mine, primii pentru el) de „coexistență” ieșeană. Ne vom fi văzut poate pe culoarele Universității, pe stradă, la cantina „Justin Georgescu”, pe care o și evocă într-un text³. Frecventam pesemne medii diferite, după cum se poate deduce din evocările sale, îndeosebi din romanele *Trei dinți din față* și *Japița*. Primul a apărut în 1977 (cu ediții ulterioare și o versiune postumă „necenzurată”⁴); al doilea în 1999, cu circumstanțieri editoriale demne de tot interesul⁵. Nu le-am cunoscut, la timpul lor, pe niciunul. *Trei dinți din față* a ieșit de sub tipar pe când eu fructificam tocmai o bursă „Humboldt” în Germania, iar *Japița* în timpul unui alt stagiu academic peste hotare. Numai târziu și oarecum accidental (dacă se poate spune așa) mi-a căzut sub ochi întâiul text, mai precis exemplarul pus la îndemână de Luminița și Horst Fassel, colegi de studii cu autorul. A fost și un prilej

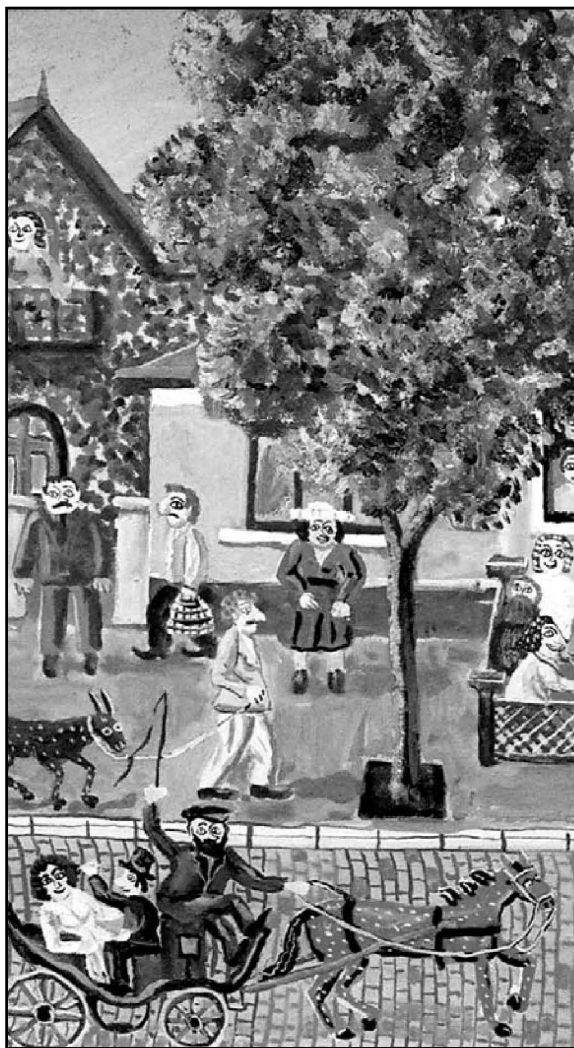
1 Acad. Eugen Simion a și evocat împrejurarea într-un fragment de „jurnal public”, nespus de interesant, despre Sorescu, în *Ziua*, 7/8 martie 2009, p. 10.

2 Cf. Alexandru Zub, *Istoriografia română și „spiritul Genevei”*, în *Analele Sighet 9: Anii 1961-1972. Țările Europei de Est, între speranțele reformei și realitatea stagnării*, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2001, p. 32-43.

3 Marin Sorescu, *Opere*, VI, ed. Mihaela Constantinescu-Podocea, București, Ed. FNSA/Univers Enciclopedic, 2006, p. 1047-1050.

4 Idem, *Trei dinți din față*, ed. necenzurată, prefată de Sorina Sorescu, București, Ed. Art, 2007. Vezi Marian Victor Buciu, *Imposibila de-cenzurare*, în *România literară*, XL, 19 (16-22 mai 2008).

5 Marin Sorescu, *Opere*, VI, ed. cit., p. 1091-1233.

de a evoca împreună contextul în care Marin Sorescu plasa „acțiunea”, destul de familiară mie, căci scriitorul reconstitua, în felul său, la două decenii după eveniment, niște întâmplări de studenție care mă priveau direct. Mai precis, unele personaje din roman (Tudor Frățilă, Val Tomiță ș.a.) fuseseră condamnate la recluziune fiindcă au participat la sărbătorirea lui Ștefan cel Mare, în aprilie 1957, când se împlinea o jumătate de mileniu de la suirea pe tron⁶. Mă afluam tocmai în situația condamnatului

pentru acel motiv, autor al unui referat incriminat în instanță despre Ștefan cel Mare.

Nu interesează acum evenimentul în sine, prea puțin cunoscut⁷, ci expresia pe care i-a dat-o, ca romancier, Marin Sorescu. Mă voi limita numai la câteva sublinieri, din perspectiva unui actant, care se întâmplă să fie și istoric de meserie.

Pe autor nu l-am cunoscut personal decât după schimbarea de regim, când mi-a făcut bucuria de a-mi călca pragul, în compania profesorului Mihai Drăgan, la Institutul ieșean de Istorie. Întâlnirile mele cu Marin Sorescu au fost deci târzii și sub nivelul așteptărilor. Colegi de generație, studiind la aceeași universitate aproape sincron (el cu doi ani în urmă), era firesc să ne încrucișăm pașii, mai ales că trăiam într-o lume destul de închisă pentru a stimula totuși, paradoxal, nevoia de dialog, de comunicare.

Eram în anul trei, la secția de istorie, în toamna lui 1955, când Marin Sorescu și-a început studiile de filologie, la secția rusă, înlocuită apoi cu româna, printr-un transfer ce reclama, desigur, avizul decanului în funcțiune, Gavril Istrate. Din capul locului, aveam să aflu mai târziu, Marin Sorescu s-a impus ca o figură aparte, de studios tenace și inventiv, răsfățat de dascăli și chiar de unii „responsabili” ai culturii, din moment ce i se încredințase Cenaclul Casei de Cultură a Studenților și misiunea de corespondent al revistei *Viața studentescă*. Aceasta a apărut, se știe, în decembrie 1956, pe fondul tensionat al revendicărilor tinerimii, după eșecul revoluției anticomuniste din Ungaria. Ecouri ale Revoluției s-au resimțit și în urbea studenției noastre comune. De altfel, debutul subsemnatului, constând într-un eseu istoriografic despre Ștefan cel Mare (comentat și în roman)⁸, a avut loc în aprilie 1957, tocmai în publicația al cărei corespondent era, fără să știu însă, Marin

6 Cf. Alexandru Zub, *Un program de redresare națională, la Iași, în 1957*, în *Analele Sighet 8: Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, ed. Romulus Rusan, București, FAC, 2000, p. 748-758. Tot acolo, despre același eveniment, Dumitru Vacariu (p. 759-768) și Mihalache Brudiu (p. 764-767), iar pentru contextul epocii Alexandru Bulai (p. 768-798).

7 Vezi totuși Gheorghe Firea, *Historia magistra vitae: 1957 – o altă aniversare*, în revista 22, XVI, 809 (6-12 sep. 2005), p. 14-15.

8 Sorescu, *Trei dinți din față*, 2007, p. 99, 438-444, 489-490 ș.a.

Sorescu⁹. Numele lui îmi ajunsese cumva sub ochi, grație unui text epigramatic afișat la gazeta de perete a Facultății noastre (istoria și filologia fuzionau încă pe atunci), text destul de nostim ca să-mi rămână până azi în minte: „Amicul nostru Nicolae / De nouă luni citește-o foaie; / Ce-o fi cătând în foaia aia? / Întoarce, Nicolae, foaia!” Era oarecum în nota timpului. Soresciană se anunța însă ironia din text, exersată apoi sub alte forme, până la a defini un stil caracteristic.

Pe autor nu l-am cunoscut, personal, decât peste mult timp, după anii mei de reclusiune silnică, răstimp în care Sorescu devenise deja o mare personalitate și una din figurile emblematice ale literaturii noastre. Un prieten comun m-a asigurat că, în zilele procesului „ștefanian” (5-7 iulie 1958), el se interesa, neliniștit, de evenimentul ce avea loc la Tribunalul Militar de pe strada Karl Marx (acum Lascăr Catargiu). Un drum la Iași, „unde au fost jurămintele”, n-a făcut însă, spre a ne cunoaște, decât după schimbarea de regim. El conducea, la Craiova, revista *Ramuri* și editura *Scrisul românesc*, la care ar fi voit să devin colaborator, în numele unei solidarități intelectuale ce cunoscuse până atunci forme mai discrete.

Semnificativă rămâne oricum opțiunea lui, ca scriitor, de a folosi evenimentele de la Iași (12-13 aprilie) și Putna (14 aprilie 1957), puse la cale de un grup de studenți, ca pretext pentru a reconstitui o fază din propria-i devenire. Arhiva Sorescu, folosită și în seria de *Opere* și la ediția necenzurată a romanului *Trei dinți din față*, ar putea dezvălui elemente explicative pentru geneza textelor în discuție.

Procesul grupului de la Iași (Aurelian I. Popescu, Alexandru Zub, Mihalache Brudiu, Dumitru Vacariu ș.a.) l-a interesat destul de mult ca să-l plaseze în miezul romanului *Trei dinți din față*, ca suport de radiografiere a unui timp nespus de ostil

năzuinței libertare. În vara lui 1958 (mai exact la 5-7 iulie), când a avut loc mascarada judiciară, după luni și luni de anchete, aproape că se ignora motivul arestării. Marin Sorescu, atunci la finele anului doi, îl cunoștea însă și era interesat de eveniment, după cum avea să mă asigure un prieten comun, cu care poetul se plimba tocmai atunci în grădina Copou, curios să afle ce se întâmpla momentan la Tribunalul Militar, unde grupul era judecat¹⁰. Desigur, nu avea cum ști, nici cum să afle lucruri care atunci se derulau în deplin secret și la adăpostul unei abile țesături de zvonuri, menite a-i deruta pe oameni. Nici chiar actanții procesului nu prea știau ce li se întâmplă și nu puteau evalua corect situația. Fiecare cunoștea numai un segment, deformat și acela, totul bazându-se, în fond, pe un cult al secretului. Întreaga putere politică, militară, administrativă etc. se întemeia pe secretul acțiunilor și pe răstălmăcirea continuă a semnificației acesteia. Realitatea era supusă la o permanentă distorsiune semantică, încât impresia multora era că se trăia numai în minciună. Nu era vorba, firește, de „minciunile convenționale”, blamate cu exces critic de Max Nordau, în pragul secolului XX, ci de un sistem politico-ideologic în care minciuna devenise metodă de stăpânire a corpului social, de manipulare sistematică, de control, de coerciție continuă. Ce aflase atunci Sorescu despre „eveniment” nu putem decât bănuși și oarecum recupera *à rebours*, pe seama pasajelor scoase de cenzură din romanul său.

Neputând compara edițiile existente, a trebuit să ne limităm numai la urmărirea pasajelor introduse în varianta ultimă, așa cum a fost reprodusă aceasta în ediția din 2007, menită anume să recupereze „cele mai consistente fragmente scoase de cenzură”. Prima extirpare cenzorială inclusă în text e un pasaj privitor la „subiectul Labiș”¹¹, subiect ce preocupa, se vede, lumea frecven-

9 Alexandru Zub, *Ștefan cel Mare și posteritatea. Lui Ștefan – o scânteie din marea flacără de mândrie și recunoștință*, în *Viața studentescă*, București, II, 4 (5), apr. 1957, p. 11.

10 Despre atitudinea simpatetică a unor studenți în raport cu grupul „insurgent” a scris Dan Mănuță un text-mărturie într-o revistă locală, de care nu mai dispun acum.

11 „Ți-am zămbit de sub tramvai”, propoziție strecurată în *Japița* (vezi *Opere*, VI, 2006, p. 1008), e poate o aluzie la același personaj.

tată de autor. „Atât viața, cât și moartea acestuia i se păruseră semnificative” (p. 43, 50). De reținut și faptul că unul dintre tineri tocmai citea *Bătălie în marș*, de Galina Nikolaevna, cartea „dezghețului” hrușciovian, care tocmai apăruse în versiune românească (p. 43). Un alt pasaj, despre statuia „tătucului”, care înghițise „caii lui Mestrovici”, a avut același destin (p. 46), urmat de alte și alte episoade, inedite sau fără conexiuni clare, alcătuiind un corpus semnificativ pentru interdicțiile existente în literatură. Extirpată a fost, în spiritul revoluției în mers, și menționarea unui „proces cu ușile închise”, atât de obișnuit în epocă (p. 58). L-a fel de inacceptabilă pentru cenzor era reflecția cu privire la „statuia care prezida piața și întregul parc” (p. 177).

Noua ediție a romanului *Trei dinți din față* constituie, neîndoielnic, un bun suport de analiză a sistemului cenzorial din anii 70, atunci când instituția ca atare fusese abolită, dar continua să existe, sub multiple forme, chiar mai activ, mai eficient. În prefața volumului, s-a și făcut acest lucru, punându-se în lumină aspecte noi, deduse din analiza variantelor.

Trei dinți din față reprezintă, se poate spune, o tentativă de a zugrăvi tabloul unui timp coincident cu anii de formație a autorului, când se iviseră unele șanse de redresare sociopolitică, dar au fost subminate cu metodă de aparatul represiv, generator de confuzii și ambiguități greu de estimat acum. Rezultă din text că subversiunea găsea totuși modalități de expresie și în cele mai grele împrejurări, dacă autorul avea destulă forță și era ajutat cumva și de „noroc”. Înfruntarea sistemului *de plano* era însă total exclusă, fiind rezervată „sertarului”, posterității fără chip. Scriitorul era silit, în fond, să-și forjeze propriul drum în „lupta cu inerția”, sintagmă din care Nicolae Labiș a voit să facă un îndemn și pentru alții, înainte de a fi anihilat el însuși, după cum rezultă chiar din romanul sorescian.

Revenind la text, nu putem decât subscrie la concluzia trasă în prefața versiunii necenzurate: „Critica literară estetică a decodat romanul exclusiv la acest prim nivel de semnificație, comentând *Trei dinți din față* ca roman de aventuri sentimentale, scris pe structura tradițională a epicului obiectiv (Gabriel Dimisianu, Eugen Simion). Și critica ideologică tot așa l-a luat în primire, explicând, în plus, deznodământul tragic prin nesăbuința juvenilă a protagoniștilor (Mihai Ungheanu, Pompiliu Marcea). Cronicarii esteți lăsaseră totuși să se înțeleagă, în stilul lor esopic, cum că finalul s-ar datorator mai degrabă... Istoriei”¹².

Istoria are încă multe exigențe nesatisfăcute în ce-l privește pe Marin Sorescu, primul scriitor care a ținut să fixeze episodul ștefanian din 1957, cu urmările sale, într-o formă ce ar merita desigur o analiză mai atentă, mai ales că Tudor Frățilă, personajul condamnat pentru un text despre Ștefan cel Mare, revine în romanul de sertar *Japița*, cu „întâmplări reale din adolescența scriitorului”, după cum constata ultimul editor într-o notă din *Trei dinți din față*¹³, roman a cărui „restaurare arheologică” se arată a fi de un real folos și pentru neliterați¹⁴.

O singură observație aș mai face, înainte de a încheia. De unde a luat Sorescu atâtea detalii despre „lotul Ștefan cel Mare”, proces, detenție ș.c.l. nu cunosc, dar îmi pot închipui că s-a folosit de mărturia unuia dintre protagoniști, Aurelian I. Popescu, cercetător în domeniul folclorului, apoi și cadru didactic la Craiova, iar după schimbarea de regim, senator, stins prematur din viață, înainte de a fi putut lăsa în scris o depoziție pe măsură. O altă „sursă” putea fi profesorul oltean Ion Lăudat, de la Universitatea ieșeană, „victimă colaterală” și el a procesului din 1958.

Mi-ar plăcea, evident, să pot insista, cu altă ocazie, asupra considerațiilor făcute de Marin Sorescu cu privire la episodul consumat cu un demisecol în urmă.

12 Sorina Sorescu, *Prefață la Trei dinți din față*, 2007, p. 10.

13 *Ibidem*, p. 8.

14 *Ibidem*, p. 9.